



# DRIE-MINUTEN-TOETS

## EEN KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR DE DRIE-MINUTEN-TOETS BIJ KINDEREN DIE STOTTEREN

Naam student: Laura Suijker

Studentnummer: 0922316

Klas: LOG-4A

Stage-instelling: Stottercentrum Rotterdam

Opdrachtgever: Nathalie van der Ploeg

Begeleidend docent: Monique Oudes

Module: Praktijkgericht onderzoek, LOGAPT02P4

Onderwijsinstelling: Hogeschool Rotterdam

Instituut: Gezondheidszorg

Opleiding: Logopedie

Periode: Jaar 4, kwartaal 3 en 4

Datum: 2 juni 2020

---

## Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksverslag: *De Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren*. Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van mijn afstudeeronderzoek van de bachelor Logopedie aan de Hogeschool Rotterdam.

In samenwerking met Stottercentrum Rotterdam, is er onderzoek gedaan naar de ervaringen, wensen en behoeften van leerkrachten met betrekking tot de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in mei 2020.

Vanaf het eerste moment dat ik de studie logopedie volg ben ik geïnteresseerd in het vakgebied vloeiendheidsstoornissen; stotteren en broddelen. Deze interesse komt voort uit het feit dat de problematiek niet alleen verklaard en aangepakt kan worden vanuit fysieke disfuncties, maar regelmatig ook door psychosociale factoren. Gezien de psychosociale factoren heb ik in dit verband met name stilgestaan bij de stress die het kind dat stottert kan ervaren tijdens de afname van de Drie-Minuten-Toets in aanwezigheid van de leerkracht van de basisschool, hetgeen ook de uitslag kan beïnvloeden. In dit afstudeeronderzoek heb ik beide dimensies belicht, waarmee ik een bijdrage hoop te leveren aan de ontwikkeling van het kind dat stottert.

Ik zou een dankwoord willen richten aan de personen die mij hebben geholpen met de totstandkoming van dit onderzoek. Allereerst wil ik mijn docentbegeleidster, Monique Oudes, bedanken voor haar flexibele beschikbaarheid en de bijdrage die zij heeft geleverd aan de kwaliteit van mijn onderzoek. Daarnaast bedank ik mijn stagebegeleidster, Nathalie van der Ploeg. Wegens het Corona-virus werd de stageperiode abrupt beëindigd en hierdoor was zij genoodzaakt de begeleiding op afstand te geven. Ondanks deze verandering bleef zij zeer betrokken bij het onderzoek. Tevens wil ik alle deelnemers bedanken voor hun deelname aan het onderzoek. Zonder hun medewerking had ik dit onderzoek nooit kunnen voltooien.

Tot slot zijn er een aantal personen die mij emotioneel hebben ondersteund gedurende het onderzoek. Kirsten van den Heuij, Tamara Herder, Manouk van Vliet en mijn ouders. Met hun lieve en stimulerende woorden hebben zij mij aangemoedigd om op mijzelf te vertrouwen tijdens het opstellen en uitvoeren van het onderzoek. Daarnaast hebben zij mijn onderzoek voorzien van nuttige feedback. Op hen kon ik altijd terugvallen.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Laura Suijker

Nieuwerkerk aan den IJssel, 23 mei 2020

## Samenvatting Nederlands

**Inleiding:** De Drie-Minuten-Toets (DMT) is een onderdeel van het Cito Leerling Volg Systeem primair en speciaal onderwijs. Leessnelheidsscores die behaald worden op een hardop-leestoets zoals de DMT, kunnen een indicatie zijn voor het leestempo tijdens het stil lezen. Helaas is dit niet altijd het geval bij een kind dat stottert. Kinderen die stotteren kunnen problemen ondervinden bij tijdbepaalde toetsen door de aanwezigheid van blokkades, herhalingen en verlengingen. Het vertragende effect op het spreektempo door het stotteren kan ervoor zorgen dat de uitkomsten van de DMT geen representatief beeld geven van het leesniveau van het kind. Door het in kaart brengen van de ervaringen, wensen en behoeften van leerkrachten met de DMT bij kinderen die stotteren, kan duidelijk worden gemaakt of en op welke gebieden informatievoorziening nodig blijkt te zijn. Dit kan mogelijk een bijdrage leveren aan de betrouwbaarheid van de toets en daarmee aan de ontwikkeling van het kind.

**Methode:** Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van een kwalitatief beschrijvend onderzoek. Er zijn bij vier leerkrachten van het primair basisonderwijs semigestructureerde interviews afgenomen. Hierbij is gebruik gemaakt van een interview-protocol met vooraf opgestelde vragen. De data is inductief geanalyseerd, waarna door middel van open codering labels zijn toegevoegd aan de transcripten. Tot slot is er axiaal gecodeerd.

**Resultaten:** Uit de ervaringen van leerkrachten blijkt dat kinderen die stotteren gemiddeld genomen meer spanning ervaren tijdens de DMT dan kinderen die niet stotteren. Als een kind dat stottert te gespannen is en de toets niet wil uitvoeren, laten de meeste leerkrachten het kind vrij om niet deel te nemen aan de toets. Als het gaat om stress is het opvallend dat leerkrachten een verschil zien tussen kinderen uit de middenbouw en kinderen uit de bovenbouw. Deze laatste groep blijkt stressgevoeliger door een groter bewustzijn van de eigen prestatie ten opzichte van die van anderen. Het competitieve aspect speelt veel minder een rol bij kinderen in de middenbouw. De interviews met de leerkrachten geven een indicatie dat de DMT niet de bepalende factor is voor het bepalen van het leesniveau van het kind dat stottert. Vanwege de uitlokkende factoren als stress en tijdsdruk geeft de DMT daartoe soms geen betrouwbaar beeld. Leerkrachten vallen terug op AVI-testresultaten, met name die waarbij het begrijpend lezen wordt gemeten. Toch blijkt het moeilijk om het leesniveau van een kind dat stottert in kaart te brengen.

**Conclusie:** Leerkrachten ervaren over het algemeen dat kinderen die stotteren meer spanning ervaren tijdens de DMT in vergelijking met kinderen die niet stotteren. Als een kind te gespannen is en de toets niet wil uitvoeren, laten de meeste leerkrachten het kind vrij om niet deel te nemen. Leerkrachten vallen terug op AVI-testresultaten, met name die waarbij het begrijpend lezen wordt gemeten. Leerkrachten geven aan behoefte te hebben aan informatievoorziening over stotterproblematiek in het algemeen en in relatie tot de DMT. Hierbij kunnen de logopedist-stottertherapeut en de intern begeleider een belangrijk rol hebben.

**Sleutelwoorden:** kinderen die stotteren, Drie-Minuten-Toets, technisch lezen, leesniveau, primair basisonderwijs, leerkrachten, ervaringen, wensen, behoeften, spanning, stress, logopedist-stottertherapeut, intern begeleider.

## Abstract English

**Introduction:** The Three-Minute-Test, in dutch Drie-Minuten-Toets (DMT), is part of the Cito Leerling Volg Systeem for primary and special education. Reading speed scores obtained on an aloud reading test, such as the DMT, can be an indication of the reading speed during silent reading. Unfortunately, this is not always the case with a child who stutters. Children who stutter may experience problems with time-limited tests due to the presence of blockages, repetitions and extensions. The slowing speed of speech due to stuttering can affect the results of the DMT and may have a negative consequence for the child's reading level. By gathering and analyzing the teacher's experiences, wishes and needs with the DMT by children who stutter, it can be made clear whether and in which areas information is needed. This can possibly contribute to the reliability of the test and thus to the development of the child.

**Method:** In order to answer the research question, a qualitative descriptive study was used. Semi-structured interviews were conducted with four primary school teachers. An interview protocol with questions drawn up in advance was used. The data was analysed inductively, after which labels were added to the transcripts by means of open coding. Finally, axial coding was used.

**Results:** Teachers' experiences show that, on average, children who stutter experience more tension during the DMT than children who do not stutter. If a child who stutters is too tense and does not want to perform the test, most teachers leave the child free not to participate in the test. When it comes to stress, it is striking that teachers see a difference between middle and upper secondary school children, where the latter are more sensitive to stress due to a greater awareness of their own performance compared to that of others. The competitive aspect plays much less of a role in middle school children. The interviews with the teachers give an indication that the DMT is not the determining factor for determining the reading level of the child who stutters. Because of the provoking factors such as stress and time pressure, the DMT sometimes does not give a reliable picture. Teachers fall back on AVI test results, especially those measuring reading comprehension. Nevertheless, it turns out to be difficult to map the reading level of a child who stammer. Teachers indicate a need for information about stutter problems in general and in relation to the DMT.

**Conclusion:** Teachers generally experience that children who stutter experience more tension during the DMT compared to children who do not stutter. If a child is too tense and does not want to take the test, most teachers leave the child free not to participate. Teachers fall back on AVI test results, especially those measuring reading comprehension. Teachers indicate a need for information about stutter problems in general and in relation to the DMT. The speech(-stutter) therapist and the internal supervisor can play an important role in this.

**Keywords:** children who stutter, stuttering, Three-minute-Test, Drie-Minuten-Toets (DMT), technical reading, reading level, primary education, teachers, experiences, wishes, needs, tension, stress, speech(-stutter) therapist, internal counsellor.

## Inhoudsopgave

|                                                |           |
|------------------------------------------------|-----------|
| <b>1. Inleiding.....</b>                       | <b>5</b>  |
| 1.1. Aanleiding .....                          | 5         |
| 1.2. Achtergrond.....                          | 5         |
| 1.3. Probleemanalyse .....                     | 8         |
| <b>2. Methode.....</b>                         | <b>9</b>  |
| 2.1. Design .....                              | 9         |
| 2.2. Onderzoekspopulatie .....                 | 9         |
| 2.3. Werving.....                              | 9         |
| 2.4. Dataverzameling.....                      | 9         |
| 2.5. Data-analyse .....                        | 10        |
| 2.6. Ethische aspecten .....                   | 10        |
| <b>3. Resultaten .....</b>                     | <b>11</b> |
| 3.1. Ervaringen .....                          | 11        |
| 3.2. Wensen en behoeften .....                 | 14        |
| <b>4. Discussie.....</b>                       | <b>15</b> |
| 4.1. Resultaat .....                           | 15        |
| 4.2. Proces.....                               | 16        |
| <b>5. Conclusie .....</b>                      | <b>17</b> |
| <b>6. Aanbevelingen.....</b>                   | <b>18</b> |
| 6.1. Aanbevelingen voor de praktijk .....      | 18        |
| 6.2. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek ..... | 18        |
| <b>Literatuurlijst.....</b>                    | <b>20</b> |
| <b>Bijlagen .....</b>                          | <b>22</b> |
| Bijlage 1: Informatiebrief leerkrachten.....   | 22        |
| Bijlage 2: Informed Consent.....               | 23        |
| Bijlage 3: Interview protocol .....            | 24        |

## 1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het onderwerp van dit onderzoek nader toegelicht. Allereerst wordt de aanleiding beschreven in paragraaf 1.1. Vervolgens wordt ingegaan op de achtergrond van het onderzoek in paragraaf 1.2. Tot slot wordt, in paragraaf 1.3., de probleemanalyse beschreven.

### 1.1. Aanleiding

Meester Tom begeleidt Sara (11;00 jaar) naar een rustige ruimte in de school. *“De toets bestaat uit drie verschillende leeskaarten. Per kaart krijg je één minuut de tijd om zoveel mogelijk woorden hardop te lezen. Ik pak mijn stopwatch. 3,2,1... GO!”*. Tijdens de toets blijft Sara hangen op diverse woorden. Meester Tom knikt haar bemoedigend toe. Sara valt volledig stil. Na 1 minuut heeft zij 20 woorden van de leeskaart gelezen. Tijdens de interpretatie van de toets valt op dat Sara ieder leerjaar lager is gaan scoren op de leestoets. In groep 3 en 4 behoorde zij nog tot de 25% hoogst scorende leerlingen, dit jaar valt zij in de categorie met de laagste scores. Meester Tom twijfelt niet aan haar intelligentie, maar hij kan de score niet verklaren. Doordat haar leesniveau onvoldoende is, zal Sara dit jaar mogelijk doubleren.

Bovenstaand voorbeeld is afkomstig uit de logopedische praktijk en heeft de aanleiding gevormd voor dit onderzoek. Want hoe is het mogelijk dat een leerling die zo intelligent is, toch zo laag scoort?

### 1.2. Achtergrond

#### 1.2.1. Leesonderwijs

Binnen het basisonderwijs wordt het niveau van lezen gemeten om de taalontwikkeling van leerlingen systematisch te volgen. Dit is één van de verplichtingen die het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Inspectie van het Onderwijs in 2017 hebben gesteld aan het primair onderwijs, beschreven in de Handreiking Ruimte in Regels (Ministerie OC&W, 2017). Het uitgangspunt hierbij is dat leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen (Wet primair onderwijs, 2017).

Binnen het leesonderwijs wordt er onderscheid gemaakt tussen technisch en begrijpend lezen. Technisch lezen, ofwel decoderen, wordt omschreven als het omzetten van geschreven of gedrukte woorden, woordgroepen en zinnen in gesproken taal en het relateren van woorden aan hun betekenis (Bonset & Hoozeveld, 2012). Technisch lezen wordt gezien als een voorwaardelijke activiteit voor begrijpend lezen (Van Til, Kamphuis, Keuning, Vloedgraven & De Wijs, 2018). Er zijn verschillende diagnostische instrumenten om het niveau van technisch lezen van leerlingen in kaart te brengen. Een veelgebruikt en door de overheid erkend meetinstrument in het basisonderwijs is de Drie-Minuten-Toets (Staatscourant, 2019).

#### 1.2.2. Drie-Minuten-Toets (DMT)

De Drie-Minuten-Toets is een onderdeel van het Cito Leerling Volg Systeem primair en speciaal onderwijs (hierna: LVS). Een van de belangrijkste functies van het LVS is de progressiebepaling van leerlingen gedurende (vrijwel) de gehele basisschoolperiode (Van Til et al., 2018). De Drie-Minuten-Toets (hierna: DMT) wordt tweemaal per jaar, individueel en mondeling, afgenomen bij leerlingen van groep 3 tot en met halverwege groep 8. De toets bestaat uit drie verschillende leeskaarten die elk 150 niet-samenhangende woorden bevatten. De leerling krijgt per kaart één minuut de tijd om zoveel mogelijk woorden van de leeskaart hardop te lezen (Van Til et al., 2018).

In tabel 1 staan de verschillende woordtypen per leeskaart weergegeven.

Tabel 1: Woordtypen passend bij leeskaarten (\*k=klinker, m=medeklinker). Gebaseerd op de wetenschappelijke verantwoording van de LVS-toetsen DMT (Van Til et al., 2018).

| Leeskaart | Woordtypen                                                                                    |
|-----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1         | 'km' (ijs), 'mk' (koe) en 'mkm' (vaas)                                                        |
| 2         | 'mmkm' (spoor), 'mkmm' (kers), 'mmkmm' (plant), 'mmmkm' (sproet) en 'mkmmm' (liefst)          |
| 3         | Woorden met twee, drie en vier lettergrepen, zoals 'groente', 'hartelijk' en 'schoolvakantie' |

Doordat de DMT wordt gecontroleerd door de Onderwijsinspectie en dit wordt gebruikt als objectief beoordelingsinstrument voor leerlingen, is het van belang dat de toets op een zorgvuldige manier wordt afgenomen (Onderwijsinspectie, 2014). De hoogte van de score is medebepalend voor de beoordeling van het schools functioneren van het kind en bepaalt het toekomstperspectief. Zo kan de score gevolgen hebben voor de overgang naar een volgende groep en later voor het schooladvies in groep 8.<sup>1</sup>

Ondanks het belang van de DMT, is de toets bij een goede onderbouwing niet verplicht (Onderwijsinspectie, 2014). Voor kinderen met dyslexie en dyscalculie zijn er verschillende manieren voor het afnemen van toetsen. Ook voor kinderen met stotterproblemen kan de school kiezen voor een aangepaste toets. Er zijn geen voorschriften voor welke toetsen gebruikt moeten worden. De inspectie gaat er wel van uit dat de toetsen volgens de handleiding worden afgenomen (Onderwijsinspectie, 2020). De Cito Leestechniektoets of Cito Leestempotoets kunnen als alternatief worden afgenomen. Bij deze toetsen hoeft het kind niet hardop te lezen en kan ook het leesniveau worden bepaald.

De DMT wordt afgenomen door (groeps)leerkrachten en intern begeleiders. Uit een inventarisatie van de opleiding Pabo aan de Hogeschool Rotterdam en een gesprek met de opleidingscoördinator aan deze Pabo, blijkt dat de informatie over stotteren momenteel niet expliciet, via speciale lessen, wordt aangeboden tijdens de opleiding (BOKS Pabo Rotterdam, 2019).

### 1.2.3. Stotteren

Dit onderzoek gaat over de afname en interpretatie van de DMT bij het kind dat stottert. Stotteren wordt in de literatuur beschreven als een stoornis in de vloeiendheid van het spreken. De International Classification of Diseases (ICD) van de Wereldgezondheidsorganisatie (World Health Organization, WHO) definieert stotteren als 'spraak, gekarakteriseerd door het frequent herhalen of verlengen van klanken, syllaben of woorden' (WHO, 2013). De Richtlijn 'Stotteren bij kinderen, adolescenten en volwassenen' vult deze definitie aan: 'Ook kunnen er gespannen pauzes of blokkades optreden die het ritme van de spraak verstoren' (Pertijs et al., 2014). Stotteren ontstaat meestal in de kleuterjaren (Yairi & Ambrose, 2013; Reilly, Onslow, Packman, Cini, Conway & Ukoummune, 2013). Ongeveer 5 tot 11% van de kinderen in de leeftijd van 3 tot 6 jaar begint met stotteren (Reilly et al., 2013; Månsson, 2000). Volgens het Centraal Bureau van de Statistiek worden er jaarlijks ongeveer 185.000 kinderen in Nederland geboren, wat betekent

<sup>1</sup> Toetsresultaten uit het leerlingvolgsysteem zullen voor alle scholen een leidende rol spelen bij het opstellen van het schooladvies (Onderwijsinspectie, 2020).

dat elk jaar 9250 tot 20350 Nederlandse kinderen te maken krijgen met stotterproblematiek (CBS, 2019). In een klas bestaande uit 25 leerlingen, komt dat neer op twee kinderen per klas. Deze meest voorkomende vorm van stotteren wordt ontwikkelingsstotteren genoemd (Pertijs et al., 2014).

De Sonnevile (2015) geeft aan dat kinderen gevoelens van schaamte en angst kunnen ervaren als gevolg van hun stotteren. Sommige kinderen proberen het stotteren 'onzichtbaar' te houden door bijvoorbeeld woorden te vermijden, het gebruiken van stopwoordjes, het veranderen van zinnen en/of het gebruiken van synoniemen, omdat een bepaald woord moeilijk uit te spreken is (Bezemer, Bouwen & Winkelman, 2010). Deze reacties op het stotteren worden secundair stottergedrag genoemd en zijn al merkbaar op peuterleeftijd. Zo blijkt uit onderzoek bij kinderen uit deze leeftijdscategorie dat de meest voorkomende reacties van kinderen die stotteren *'were frustration associated with their stuttering, withdrawal, reduced or changed verbal output, making comments about their inability to talk, and avoidances'* (Langevin, Packman & Onslow, 2010).

Het is voorstelbaar dat deze worsteling en bijkomende spanning ook effect kan hebben tijdens het deelnemen aan de DMT. Dit wordt ook bevestigd door het StotterFonds. Volgens het StotterFonds levert de instructie van de DMT, 'zo goed en snel mogelijk lezen', voor het kind dat stottert extra spanning op. Zo krijgt het kind te maken met twee uitlokkende factoren van stotteren: spanning en tijdsdruk (Mobach, 2018). De DMT kan voor kinderen die stotteren frustrerend zijn, omdat zij door het vertragende effect van hun stotteren (bijv. herhalingen, verlengingen en blokkades) de gewenste leessnelheid niet kunnen behalen (Mobach, 2019).

Leessnelheidsscores die behaald worden op een hardop-leestoets, zoals de DMT, kunnen een indicatie zijn voor het leestempo tijdens het stil lezen (Allington, 1984; Armbruster & Wilkinson, 1991; Burge, 1983; Leu Jr., 1982; Mosenthal, 1976-1977; Mosenthal, 1978; Schumm & Baldwin, 1989). Echter, dit is niet altijd het geval bij een kind dat stottert. Kinderen die stotteren kunnen problemen ondervinden bij tijdsbeperkte toetsen door de aanwezigheid van blokkades, herhalingen, verlengingen, langzamere spraaksnelheid en articulatiefouten bij het lezen of spreken onder druk (Scott, 2010).

Het vertragende effect op het spreektempo door het stotteren kan ervoor zorgen dat de uitkomsten van de DMT geen representatief beeld geven van het leesniveau van het kind. Uit het onderzoek van de American Speech-Language-Hearing Association (ASHA) blijkt dat plaatsing in een ongeschikte leesgroep, het niet overgaan naar de volgende klas of het krijgen van onnodige leesinstructies vanwege een onjuiste beoordeling van de leesvaardigheid een negatief effect kan hebben op een kind dat stottert. Deze negatieve effecten kunnen leiden tot het vermijden van communicatie- en leestaken (Scott, Ramos-Heinrichs, Carlo, Garzon & Paul, 2015).

### 1.3. Probleemanalyse

In de praktijk waar dit onderzoek plaatsvindt, Stottercentrum Rotterdam, wordt stottertherapie gegeven. De opdrachtgever van dit onderzoek, tevens een logopedist-stottertherapeut bij Stottercentrum Rotterdam, merkt op dat de ouders van kinderen die stotteren regelmatig aangeven dat hun kind op school problemen ervaart met hardop lezen en, nog specifieker, met het lezen van de DMT. De opdrachtgever vermoedt dat menig leerkracht in het basisonderwijs weinig kennis heeft van leerlingen die stotteren en niet weet dat tijdsdruk en spanning uitlokkende factoren voor stotteren kunnen zijn. De ouders van kinderen die stottertherapie volgen bij Stottercentrum Rotterdam beaamen dit vermoeden, aldus de opdrachtgever. Dergelijke spanningsfactoren worden bevestigd in vakliteratuur en beroepsorganisaties (zie paragraaf 1.2.3).

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de ervaringen, wensen en behoeften van leerkrachten van het basisonderwijs met betrekking tot de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren. Door het in kaart brengen van de ervaringen van leerkrachten met de DMT bij kinderen die stotteren, kan duidelijk worden gemaakt of en op welke gebieden informatievoorziening nodig is.

Dit onderzoek kan bruikbaar zijn voor logopedisten en logopedist-stottertherapeuten, omdat de uitkomsten kunnen helpen bij een betere aansluiting op de voorkennis van de leerkrachten van het basisonderwijs met betrekking tot stotteren in relatie tot de DMT. Door de huidige informatie voor leerkrachten in het basisonderwijs te verbeteren, kunnen de uitkomsten inzichten en handvatten geven. Daarnaast kunnen de uitkomsten van het onderzoek mogelijk verwerkt worden in de herziening van de BOKS van de Pabo, zodat de Pabo-studenten al tijdens de opleiding informatie krijgen over stotteren in relatie tot de DMT. Daarmee kunnen zij later, als zij eenmaal leerkracht zijn, aansluiten op de behoeften van het kind dat stottert, zodat er een betrouwbaar beeld kan worden verkregen van de leesvaardigheid van het kind dat stottert. Daardoor zal het zelfbeeld van het kind mogelijk minder negatief worden beïnvloed.

De onderzoeksvraag luidt als volgt: *Wat zijn de ervaringen, wensen en behoeften van leerkrachten van het basisonderwijs wat betreft de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren?*

## 2. Methode

In dit hoofdstuk wordt de methode van dit onderzoek beschreven. In paragraaf 2.1 wordt ingegaan op het onderzoeksdesign, gevolgd door de onderzoekspopulatie in paragraaf 2.2. De werving wordt toegelicht in paragraaf 2.3. In paragraaf 2.4 volgt de dataverzameling. Aansluitend wordt in paragraaf 2.5 de data-analyse beschreven. Tot slot wordt er aandacht besteed aan de ethische aspecten van dit onderzoek in paragraaf 2.6.

### 2.1. Design

Het praktijkonderzoek omvatte een kwalitatief beschrijvend onderzoeksdesign. Hierbij werden de opvattingen en inzichten van leerkrachten in kaart gebracht aan de hand van hun ervaringen en belevingen. Door middel van individuele semigestructureerde interviews werden de achterliggende motivaties, gedachten en ideeën van leerkrachten bevraagd, waardoor er gedetailleerde informatie vrijkwam en de doelstelling van het onderzoek kon worden gerealiseerd (Verhoef, Kuiper, Neijenhuis, Dekker-Van Doorn & Rosendal, 2016).

### 2.2. Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie in dit onderzoek bestond uit vier leerkrachten van het primair basisonderwijs. De onderzoekspopulatie voldeed aan de criteria, beschreven in tabel 2.

Tabel 2: Inclusie- en exclusiecriteria

| Inclusiecriteria                                                                  | Exclusiecriteria                                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Leerkrachten van het primair basisonderwijs                                       | Leerkrachten van speciaal basisonderwijs                                                        |
| Binnen de afgelopen 5 jaar ervaring opgedaan met de DMT bij een kind dat stottert | Geen ervaring of een ervaring langer dan vijf jaar geleden met de DMT bij een kind dat stottert |

### 2.3. Werving

De opleiding Pabo van Hogeschool Rotterdam werkt samen met diverse basisscholen die gevestigd zijn in Rotterdam. Om respondenten voor het interview te werven is er via het stagebureau van de opleiding Pabo telefonisch contact gelegd met deze scholen. Wanneer leerkrachten voldeden aan de inclusiecriteria, werden zij via de mail gecontacteerd. Door middel van een informatiebrief werd de participant geïnformeerd over het doel en verloop van het onderzoek (zie bijlage 1). Daarnaast gaf de participant via het toestemmingsformulier, toestemming voor deelname aan het onderzoek (zie bijlage 2). Er werd telefonisch contact opgenomen met geïnteresseerden om een interview in te plannen.

### 2.4. Dataverzameling

Er zijn vier semigestructureerde interviews afgenomen, met een duur van circa 30 minuten. Hiervoor is het interviewprotocol gebruikt (zie bijlage 3). De bevindingen uit het literatuuronderzoek boden de basis van de interviewvragen. Gedurende het interview zijn enkele vragen toegevoegd (Verhoef et al., 2016). De interviewvragen waren open en uitnodigend van aard, zo neutraal mogelijk geformuleerd om de antwoorden niet te beïnvloeden, eenduidig en helder beschreven en passend bij het niveau en de culturele en sociale context van de respondent. Dit alles was in belang van de effectiviteit van de vragen (Turner, 2010). Afhankelijk van de situatie en de beschikbare tijd werden de interviews

telefonisch en online (via Whatsapp videobellen) afgenomen. Het informed consent werd voorafgaand aan het interview naar de participant gemaild en tijdens het interview werd mondeling om toestemming gevraagd. De gesprekken werden geregistreerd door middel van een audio-opname, zodat deze na afloop konden worden getranscribeerd.

## 2.5. Data-analyse

Nadat alle gegevens waren verzameld, vond de data-analyse plaats. De vier semigestructureerde interviews zijn letterlijk getranscribeerd. Vervolgens zijn de data geïnterpreteerd en vergeleken. De methode die werd gehanteerd voor het kwalitatief beoordelen en analyseren van de data was inductief, waarbij van tevoren niet bekend was naar welke thema's of categorieën werd gezocht (Verhoef et al., 2016). Door middel van de open codering werden er labels aan de transcripten toegevoegd. Vervolgens werd er axiaal gecodeerd; de labels werden geordend en, waar mogelijk, werd het aantal labels teruggebracht.

## 2.6. Ethische aspecten

De gegevens van de deelnemers zijn zorgvuldig behandeld volgens de Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit (Algra, Bouter, Hol & van Kreveld, 2018). Daarbij stond de gedragscode praktijkgericht onderzoek centraal. Alle deelnemers zijn voorafgaand aan het onderzoek ingelicht over het doel van het onderzoek. Door middel van het informed consent hebben de deelnemers toestemming gegeven voor het verzamelen, bewaren als het inzien van de onderzoeksgegevens. De inhoud van het informatie- en toestemmingsformulier (zie bijlage 1 en 2) is gebaseerd op het model van de Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoek (CCMO). Hierbij is rekening gehouden met de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Dit onderzoek viel niet onder de Wet medisch-wetenschappelijk onderzoek met mensen (WMO) en hoefde daardoor geen medisch-ethische toets te ondergaan.

### 3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Paragraaf 3.1 geeft de ervaringen van leerkrachten in het basisonderwijs met de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren weer. De ervaringen zijn gecategoriseerd in: inhoud opleiding Pabo, deelname, afname, interpretatie, logopedist en onderwijsinspectie. In paragraaf 3.2 worden de wensen en behoeften van de leerkrachten beschreven, onderverdeeld in: opleiding Pabo, logopedist(-stottertherapeut), intern begeleider en overig.

In het onderzoek zijn vier leerkrachten geïnterviewd. De leerkrachten zijn werkzaam op verschillende scholen. Tabel 3 bevat een overzicht van de deelnemers. Deze informatie kan bijdragen aan de interpretatie van de resultaten.

Tabel 3: Overzicht deelnemers

|                     | Geslacht | Werkervaring | Recente ervaring DMT bij een kind dat stottert |
|---------------------|----------|--------------|------------------------------------------------|
| <b>Leerkracht 1</b> | Vrouw    | 27 jaar      | 2015                                           |
| <b>Leerkracht 2</b> | Vrouw    | 16 jaar      | 2018                                           |
| <b>Leerkracht 3</b> | Vrouw    | 10 jaar      | 2020                                           |
| <b>Leerkracht 4</b> | Man      | 3 jaar       | 2020                                           |

#### 3.1. Ervaringen

##### 3.1.1. Inhoud opleiding Pabo

Drie van de vier leerkrachten gaven in het interview aan dat er tijdens hun Pabo-opleiding geen specifieke aandacht is geweest voor kinderen die stotteren. Leerkracht 2 gaf wel aan dat taalontwikkelingsstoornissen aan de orde zijn geweest.

*‘Dat je in ieder geval geen zinnen moest afmaken van kinderen die aan het stotteren waren, tenzij ze zelf aangeven dat ze dat prettig vinden’ – Leerkracht 2*

##### 3.1.2 Deelname

Drie van de vier leerkrachten stelden de afname van de DMT bij kinderen die stotteren niet verplicht. Leerkracht 1 gaf aan dat zij de toets nauwelijks afneemt bij kinderen die stotteren, omdat de toets op tempo moet en dit te stressvol is voor het kind. Leerkracht 2 gaf aan vooraf met het kind te bespreken of het wil deelnemen aan de DMT. Een derde leerkracht besprak met de ouders van het kind dat stottert of het mogelijk is om de DMT af te nemen, ook afhankelijk van de stress die het kind ervaart tijdens de afname van hardop leestoets. Leerkracht 4 nam de DMT altijd af, omdat uit zijn ervaring bleek dat kinderen die stotteren de toets niet vervelend vinden.

##### 3.1.3. Afname

###### *Omstandigheden*

Alle leerkrachten probeerden het kind dat stottert zo veel mogelijk gerust te stellen, te laten ontspannen en geconcentreerd aan de test te laten deelnemen. Zo gaven twee leerkrachten aan dat zij de toets in een aparte ruimte afnemen. Daarnaast zorgden de leerkrachten ervoor dat

(als de toets werd afgenomen) zij dit zelf deden, zodat de leerling niet werd geconfronteerd met een onbekend gezicht:

*“Ik kan mij voorstellen als bijvoorbeeld een andere leerkracht de toets heeft afgenomen, dat een kind daar misschien zenuwachtig van wordt of op een andere manier gaat lezen of z’n vinger ineens bij de toets niet gaat gebruiken, waardoor die langzamer gaat lezen of slordiger gaat lezen.” – Leerkracht 4*

Een van de leerkrachten gaf daarnaast aan het belangrijk te vinden om een beeld te hebben van het kind tijdens de afname zodat hij later, wanneer het kind onvoldoende scoort op de DMT, het beeld en de score kon meenemen in een actieplan voor de leerling.

#### *Uiterlijk stottergedrag*

Drie van de vier de leerkrachten onderkenden dat kinderen die stotteren extra spanning ervaren bij het uitvoeren van de DMT. Dit uit zich in, zoals de leerkrachten dit benoemden, ‘extra haperen’, ‘hakkelen’, ‘blijven hangen op woorden’ of ‘stotteren’. Ook gaven leerkracht 1 en 4 aan dat de ademhaling van het kind dat stottert verandert tijdens de afname van de toets. Leerkracht 4 zag zijn leerling dat oplossen door meer adempauzes te nemen, waarna het woord er wel ineens vloeiend uitkwam. Een van de leerkrachten vermoedde dat kinderen die stotteren een tactiek hebben om door de woordenlijst heen te komen:

*“Of ze zeggen juist opeens een heel ander woord. Dat vind ik ook altijd heel grappig. Als er staat ‘nee’, ze beginnen dan met een heel ander woord, omdat ze vaak weten dat een andere beginletter dan weer net iets makkelijker afgaat.” – Leerkracht 1*

#### *Spanning*

Alle vier de leerkrachten merkten op dat kinderen die stotteren spanning ervaren bij de uitvoering van de DMT als gevolg van de tijdsdruk. Die spanning is in het algemeen, bij alle kinderen, zichtbaar bij de afname van de toets, maar in het bijzonder bij kinderen die stotteren.

*“Je merkt dat sommige kinderen er zelfs van gaan stotteren als ze helemaal niet stotteren.” – Leerkracht 2*

Naast tijdsdruk speelt er nog een tweede factor een rol bij het vergroten van spanning; de leeftijd van het kind. Alle leerkrachten constateerden dat het kind in de middenbouw zich minder/niet bewust is van zijn toetsscore en prestatie in relatie tot zijn/haar klasgenoten. Het kind in de bovenbouw daarentegen refereert zijn prestatie aan anderen als waren het een competitie, hetgeen stressverhogend werkt bij de uitvoering van de toets.

Ten derde speelt ook het karakter van het kind een rol bij het opbouwen van spanning bij de uitvoering van de DMT, zo gaf leerkracht 4 aan dat het ene kind zich meer zorgen maakt en dus meer stress ervaart dan het andere:

*“Dus ik denk ook dat ze zich daar eigenlijk niet zo bewust van is. Ik denk dat als je het haar vraagt dat ze wel weet dat ze d’r last van heeft, maar niet als vervelend ervaart of op de toets anders ervaart.” – Leerkracht 4*

#### 3.1.4. Interpretatie

Drie van de vier leerkrachten gebruikten de combinatie van de testresultaten van de DMT en de AVI-toets om het leesniveau van het kind dat stottert te bepalen.

*“Het is over het algemeen het hele leesproces.” – Leerkracht 1*

Drie leerkrachten merkten op dat kinderen die stotteren beter scoren op een AVI-toets, als daar geen tijdsdruk op zit, dan op de DMT. Leerkracht 2 gaf aan dat daarop positief van invloed is dat het kind houvast heeft aan het narratieve in de AVI-toets. Drie van de vier leerkrachten bepaalden uiteindelijk het leesniveau van het kind door zich te baseren op de begrijpend leestoetsen, waarbij de technisch leestoetsen deels ondersteunend zijn, maar niet bepalend. Per saldo zag iedere leerkracht dat kinderen die laag scoren op een AVI-toets dat ook op de DMT doen. Tevens baseerden de leerkrachten de beoordeling van het leesniveau van het kind dat stottert op het hun leesprestaties tijdens andere lessen:

*“Ja, dat zijn ook gewoon feiten. Als ik zie dat een kind een geschiedenisles gewoon lekker zit te lezen en het gewoon wel bijhoudt, terwijl wij klassikaal aan het lezen zijn en hij leest stil mee en dat gaat wel op tempo, ja, dan weet ik toch dat het lezen goed zit.” – Leerkracht 2*

Het onderscheid tussen hardop lezen en stillezen werd niet door alle leerkrachten gemaakt. Een van de leerkrachten was van mening dat een kind dat stottert ook automatisch (stil) langzamer leest dan een kind dat niet stottert.

#### 3.1.5. Logopedist

Alle leerkrachten waren van mening dat de logopedist een belangrijke factor is in de afstemming omtrent het kind dat stottert. Leerkracht 4 gaf aan dat de mate van stotteren nog van invloed is op de keuze om wel of geen logopedist in te schakelen. Soms werd de logopedist ook bewust niet ingeschakeld door de leerkracht, omdat deze verwachtte dat dit geen effect zou sorteren. De afname van de DMT bij kinderen die stotteren bleek voor leerkrachten niet automatisch een reden om contact op te nemen met de logopedist. Een van de leerkrachten gaf aan dat ze de voor haar relevante informatie zelfstandig opzoekt, bijvoorbeeld via internet. Leerkracht 3 gaf aan dat de ouderbetrokkenheid een grote rol speelt in het contact met een logopedist. Zij kreeg via de ouder informatie doorspeeld van de logopedist.

#### 3.1.6. Onderwijsinspectie

Drie van de vier leerkrachten konden naar de onderwijsinspectie verantwoorden waarom de DMT niet is afgenomen of waarom het kind dat stottert een lagere score had dan het door de leerkracht vastgestelde leesniveau (gebaseerd op het totale leesniveau). Leerkracht 4 had tot op het heden altijd de DMT afgenomen bij kinderen die stotteren en had hier dus geen ervaring mee. Geen van de leerkrachten had overigens meegemaakt dat de onderwijsinspectie hiernaar vroeg. De leerkrachten benadrukten dat de DMT niet wordt gezien als een toets die vanuit de onderwijsinspectie wordt verplicht.

*“Als jij gewoon een gegronde reden hebt om het niet af te nemen. Vinden ze het prima. Als je maar wel de leesontwikkeling in de gaten houdt.” – Leerkracht 2*

## 3.2. Wensen en behoeften

### 3.2.1. Opleiding Pabo

Drie van de vier leerkrachten leek het voordelig als er tijdens de Pabo-opleiding aandacht wordt besteed aan stotterproblematiek. In het algemeen gaat de aandacht nu nog vooral uit naar dyslexie.

*“Dyscalculie en stotteren en dat soort dingen, zijn eigenlijk altijd ondergeschoven kindjes in het onderwijs.” – Leerkracht 4.*

### 3.2.2. Logopedist(-stottertherapeut)

Alle leerkrachten zagen vooralsnog geen uitgebreidere of andere rol van de logopedist dan dat ze tot dus ver gewend zijn bij de begeleiding van kind dat stottert in het algemeen en bij de uitvoering van de DMT in het bijzonder. Wél gaf een van de leerkrachten aan gebaat te zijn bij tips en adviezen op individueel niveau, met betrekking tot het specifieke kind. Een andere leerkracht zou het fijn vinden als een intranet wordt gebruikt om relevante informatie uit te wisselen over de specifieke stotterproblematiek van de leerling. Dit is een bestaand, besloten informatieplatform die wordt gebruikt voor diverse logopedische vraagstukken.

### 3.2.3. Intern begeleider

Alle leerkrachten waren van mening dat de intern begeleider (hierna: ib'er) een rol kan vervullen. Zij zagen de ib'er als iemand die de leerkrachten dagelijks zou kunnen ondersteunen bij stotterproblematiek. De ib'er is ook altijd betrokken bij de toetsgegevens, met wie ook kan worden overlegd over de interpretatie van de toetsresultaten. Leerkracht 4 gaf aan dat het kennisniveau van de ib'er over het kind dat stottert op een hoger niveau kan worden gebracht, zoals dit wel het geval is bij dyslexie.

### 3.2.4 Overig

De leerkrachten noemden een aantal wensen om hun kennisniveau over stotteren in het algemeen, de begeleiding van het kind dat stottert en de afname van de DMT te bevorderen. Naast het hierboven genoemde idee van het intranet, werden genoemd:

- Naslagwerk met een onderscheid in de ernst van het stotteren en de aanpak daarvan.
- Het uitnodigen van een logopedist op school om informatie te verstrekken over stotteren en testafnames.
- Vergroten van het aanbod alternatieve leestoetsen op hun basisschool, zoals stil-leestoetsen. Bij het vergroten van deze kennis kan ook de logopedist een rol spelen.

## 4. Discussie

In dit hoofdstuk worden de resultaten van dit onderzoek vergeleken met de bevindingen uit de literatuur. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een reflectie op het onderzoek en de beperkingen.

### 4.1. Resultaat

De meerderheid van de leerkrachten gaf aan geen informatie op de Pabo-opleiding gehad te hebben over stotteren. De relatie tussen stotteren en de Drie-Minuten-Toets bleek bij geen enkele leerkracht aan de orde gekomen te zijn gedurende de opleiding. Dit komt overeen met de door de onderzoeker uitgevoerde inventarisatie, waaruit blijkt dat de kennis van leerkrachten over stotteren momenteel niet expliciet, via speciale lessen, wordt ontwikkeld tijdens hun opleiding (BOKS Pabo Rotterdam, 2019). De leerkrachten zijn niet deskundig op stotterproblematiek en zijn bijvoorbeeld niet bekend met het verschil tussen spraak- en taalontwikkelingsstoornissen.

Aangezien de leerkrachten onderkenden dat de leerlingen die stotteren gespannen zijn bij het uitvoeren van de DMT, zorgden zij voor de juiste randvoorwaarden om het kind de DMT te laten uitvoeren, zoals testbegeleiding door de eigen leerkracht (geen invaller) en een aparte testruimte waarin het kind niet wordt afgeleid. Als een kind te gespannen was en de toets niet wilde uitvoeren, lieten de meeste leerkrachten het kind vrij om niet deel te nemen.

Kinderen die stotteren zijn niet per definitie meer gespannen dan een kind dat niet stottert. Dit is afhankelijk van het karakter van het kind. Toch ondersteunen de praktijkervaringen van de leerkrachten in dit onderzoek de wetenschappelijke bevindingen dat kinderen die stotteren gemiddeld genomen meer spanning ervaren door tijdsdruk (De Sonnevile; 2015 en Mobach, 2018). De door enkele leerkrachten gesignaleerde uiterlijke stresskenmerken van het stotteren komen overeen met wat Bezemer et al. (2010) zien als pogingen van het kind om het stotteren "onzichtbaar te houden", zoals het plotseling veranderen van woorden of het gebruiken van synoniemen.

Als het gaat om stress is de uitkomst opvallend dat leerkrachten een verschil zien tussen middenbouw- en bovenbouwkinderen. Deze laatste groep bleek stressgevoeliger door een groter bewustzijn van de eigen prestatie ten opzichte van die van klasgenoten. Het competitieve aspect speelt veel minder een rol bij kinderen in de middenbouw.

De interviews met de leerkrachten gaven een indicatie dat de DMT niet de bepalende factor is voor het bepalen van het leesniveau van het kind dat stottert. Vanwege de uitlokkende factoren als stress en tijdsdruk geeft de DMT daartoe soms geen betrouwbaar beeld. Leerkrachten vallen terug op AVI-testresultaten, met name die waarbij het begrijpend lezen wordt gemeten. Van andere testen die mogelijk voor kinderen die stotteren stressverlagend zijn, zoals stillezen testen (bijv. Cito Leestechniekttoets of Cito Leestempotoets), werd door leerkrachten geen gebruik gemaakt, omdat zij deze testen niet kenden of vermoedden dat kinderen die stotteren dezelfde problemen zullen ervaren tijdens het stillezen.

In de verantwoording naar de onderwijsinspectie onderbouwden de leerkrachten de beoordelingen van het leesniveau vanuit AVI en/of DMT resultaten en gaven zij aan als de DMT niet was gebruikt vanwege het feit dat een kind stottert.

Bij de uitvoering van de DMT bij kinderen die stotteren bleken leerkrachten zelfsturend en maakten zij niet of nauwelijks gebruik van de logopedist, zoals dit wel gemakkelijker gebeurt bij kinderen met dyslexie. Het was overigens geen onwil van de leerkrachten om geen begeleiding te vragen aan de logopedist, aangezien zij allen openstaan voor ondersteuning en advies.

#### 4.2. Proces

In de zorg wordt vaak gebruik gemaakt van een combinatie van onderzoeksmethoden om recht te doen aan de complexe praktijk (Smeijster, Heerkens, Beurskens, Van Gastel, Mintjes, Finnema & Baars, 2011). In verband met de coronacrisis is ervoor gekozen om enkel een kwalitatief onderzoek uit te voeren. Deze onderzoeksmethode bleek geschikt voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Door middel van het interviewprotocol werd het onderzoek gestructureerd en geüniformeerd (Verhoef et al., 2016). Uit de transcripten is voldoende informatie naar voren gekomen om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

Naast de verandering in methode heeft de coronacrisis ook invloed gehad op de afname van de interviews. Aanvankelijk zouden de interviews face-to-face worden afgenomen. Het persoonlijke contact met de respondent zou naar verwachting zorgen voor de gewenste verbinding en openheid om informatie te willen delen (I&O research, 2020). Toen de 'intelligente lockdown' op 12 maart 2020 van kracht ging, is in deze keuze verandering aangebracht. Beeldbellen bleek een goed alternatief voor het face-to-face afnemen van semigestructureerde interviews. Op deze manier bleven de non-verbale signalen zichtbaar en was het mogelijk om een uitnodigende, persoonlijke verbinding te maken. Bovendien was het beeldbellen minder tijdrovend. Sommige respondenten gaven de voorkeur aan het bellen zonder beeld.

De interne validiteit is mogelijk lager door de non-respons. Deelname aan de interviews was vrijwillig, wat kan hebben geleid tot een selecte groep respondenten. Hierdoor kan de verkregen informatie gekleurd zijn (Verhoef, et al., 2016).

Bevorderend voor de externe kwaliteit van het onderzoek, is dat de onderzoeksgroep representatief is, omdat alle leerkrachten voldeden aan de inclusiecriteria. De onderzoeksgroep is daarentegen te klein om algemene conclusies te trekken voor alle leerkrachten die ervaring hebben met kinderen die stotteren en de Drie-Minuten-Toets. Het geeft wel een indicatie van hun ervaringen, wensen en behoeften (Verhoef et al., 2016).

## 5. Conclusie

In dit hoofdstuk zal de centrale vraagstelling definitief beantwoord worden.

Door middel van de resultaten, kan antwoord worden gegeven op de hoofdvraag:

*Wat zijn de ervaringen, wensen en behoeften van leerkrachten van het basisonderwijs wat betreft de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren?*

Over het algemeen ervaren leerkrachten dat kinderen die stotteren meer spanning ondervinden tijdens de DMT, dan kinderen die niet stotteren. Leerkrachten zorgen voor de juiste randvoorwaarden om het kind de DMT te laten uitvoeren. Als een kind te gespannen is en de toets niet wil uitvoeren, laten de meeste leerkrachten het kind vrij om niet deel te nemen.

Leerkrachten hebben behoefte aan informatievoorziening over stotterproblematiek in het algemeen en in relatie tot de DMT. De wens hierbij is dat de logopedist(-stottertherapeut) tips en adviezen geeft op individueel niveau, met betrekking tot het specifieke kind. Daarnaast is er behoefte aan alternatieve leestoetsen voor de DMT, zodat het leesniveau van het kind dat stottert kan worden bepaald. Er bestaan alternatieve toetsen, maar deze worden door leerkrachten niet gebruikt, omdat zij deze testen niet kennen of vermoeden dat kinderen die stotteren dezelfde problemen zullen ervaren tijdens het stillezen. Dat deze behoefte bestaat kan niet los worden gezien van het gegeven dat er tijdens de Pabo-opleiding van deze leerkrachten geen specifieke aandacht werd besteed aan dit onderwerp.

## 6. Aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk worden aanbevelingen beschreven. In paragraaf 6.1 worden aanbevelingen voor de praktijk beschreven. Daarnaast zullen er aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek in paragraaf 6.2.

### 6.1. Aanbevelingen voor de praktijk

Uit het onderzoek blijkt dat leerkrachten van het basisonderwijs behoefte hebben aan informatievoorziening over stotterproblematiek in het algemeen en in relatie tot de DMT.

Het huidige gebrek aan kennis bij leerkrachten over stotteren (in relatie tot de DMT) kan preventief worden aangepakt, wanneer de informatie wordt meegenomen in de herziening van de Body Of Knowledge and Skills (BOKS) van de opleiding Pabo. Leerkrachten zien hier de meerwaarde van in.

Daarnaast zien leerkrachten een rol weggelegd voor de intern begeleider. Het is raadzaam om het kennisniveau van de intern begeleider over het kind dat stottert op een hoger niveau te brengen, zodat de intern begeleider de leerkrachten dagelijks kan ondersteunen bij stotterproblematiek. Een naslagwerk met een onderscheid in de ernst van het stotteren en de aanpak daarvan kan hierbij ondersteunend zijn.

Ook de logopedist(-stottertherapeut) kan de leerkracht ondersteunen. Leerkrachten zouden het fijn vinden als de logopedist(-stottertherapeut) tips en adviezen geeft op individueel niveau, met betrekking tot het specifieke kind. Intranet wordt benoemd als een hulpmiddel. Via dit besloten informatieplatform kan relevante informatie worden uitgewisseld over de specifieke stotterproblematiek van de leerling. Op deze manier kan eenvoudig contact worden gelegd tussen logopedist, leerkrachten en ouders. Daarnaast lijkt het leerkrachten interessant om een logopedist(-stottertherapeut) op school uit te nodigen om informatie te verstrekken over stotteren en testafnames. De logopedist-stottertherapeut kan hierin ook een actieve houding aannemen op het moment dat deze de school bezoekt en leerlingen bespreekt. Op dat moment kan er nadrukkelijker worden stilgestaan bij het kind dat stottert en testafname.

Vanwege het gegeven dat de meeste leerkrachten de DMT niet verplicht stellen bij een kind dat stottert, blijkt het voor leerkrachten moeilijk om het leesniveau van het kind te bepalen. Vergroten van het aanbod alternatieve leestoetsen op de basisscholen, zoals stilleestoetsen, wordt dan ook aanbevolen. Bij het vergroten van deze kennis kan ook de logopedist een rol spelen.

### 6.2. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek is een kennisinventarisatie uitgevoerd aan de Pabo Hogeschool Rotterdam. Het is aan te bevelen om het onderzoek op nationaal niveau uit te voeren en te beoordelen in hoeverre 'stotteren en testafname' voldoende aan de orde komt in het onderwijs aan de Pabo-opleidingen. Dit onderzoek kan mogelijk in samenwerking met het Landelijk Overleg Lerarenopleiding Basisonderwijs (LOBO) worden opgezet.

Zoals hierboven genoemd lijkt het leerkrachten prettig om een naslagwerk op school te hebben gericht op stotteren met een onderscheid in de ernst van het stotteren en de bijbehorende aanpak daarvan. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek zou dan ook zijn dat er onderzocht wordt of dit zogenoemde naslagwerk kan worden gerealiseerd. Een groter inventarisatie-onderzoek is wenselijk om preciezer inzicht te krijgen in welke informatie leerkrachten en intern

begeleiders op het basisonderwijs momenteel missen over stotteren om het naslagwerk vorm te kunnen geven. In dit naslagwerk 'stotteren en testafname' zal in ieder geval aandacht moeten zijn voor de volgende onderwerpen: belangrijkste aspecten van stotteren, relatie stotteren en testafname en alternatieve testmethodes om het leesniveau van stotterende kinderen te bepalen.

## Literatuurlijst

- Algra, K. A., Bouter, L. M., Hol, A. M., & van Kreveld, J. (2018). *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*. Op 25 mei 2020 ontleend aan <https://www.vsnul.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>
- Allington, R.L. (1984). Oral reading. In P. D. Pearson (Ed.), *Handbook of reading research* (pp. 829-864). New York: Longmans.
- Armbruster, B.B., & Wilkinson, I.A.G. (1991). Silent reading, oral reading, and learning from text. *The Reading Teacher*, 45, 154-155.
- Auteur onbekend. (2020). *Onderzoek tijdens coronacrisis: Wat er nog wèl kan*. Op 22 mei 2020 ontleend aan <https://www.ioresearch.nl/actueel/corona-en-onderzoek-wat-er-nog-wel-kan/>
- Bezemer, M., Bouwen, J. & Winkelman, C. (2010, 2<sup>de</sup> druk). *Stotteren: van theorie naar therapie*. Bussum: Coutinho.
- Bonset, H, Hoogeveen, M. (2012). *Technisch lezen in het basisonderwijs*. Op 5 april 2020 ontleend aan <http://www.taal100.nl/pathtoimg.php?id=725>
- Centraal Bureau voor de Statistiek, (2019). *Hoeveel kinderen worden er per jaar geboren?* Op 30 april 2020 ontleend aan <https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/specifiek/hoeveel-kinderen-worden-er-per-jaar-geboren->
- Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2014). *Analyse en waarderungen van opbrengsten. Primair onderwijs*. Op 19 april 2020 ontleend aan [https://www.yucan.nl/data/bin/a55f7c99702dee\\_analyse-en-waarderungen-van-opbrengsten-po-aug-2014.pdf](https://www.yucan.nl/data/bin/a55f7c99702dee_analyse-en-waarderungen-van-opbrengsten-po-aug-2014.pdf)
- Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019). *Welke factoren bij het basisschooladvies meewegen?* Op 12 april 2020 ontleend aan <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/overgang/welke-factoren-meewegen>
- Janssen, P. (1997). De etiologie van stotteren. In: H.F.M. Peters et al. (red.) *Handboek stem-spraak-taalpathologie* (katern B7.I.I). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Langevin, M., Packman, A., & Onslow, M. (2010). Parent perceptions of the impact of stuttering on their preschoolers and themselves. *Journal of communication disorders*, 43(5), 407-423.
- Leu, D.J., Jr., DeGroff, L-J.C., and Simons, H.D. (1986). Predictable texts and interactive-compensatory hypotheses: evaluating individual differences in reading ability, context use, and comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 78, 347-352.
- Månsson H. (2000). Childhood stuttering: Incidence and development. *J Fluency Disord*, 25(1), 47-57.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Inspectie van het Onderwijs (2017). *Ruimte in Regels*. Op 22 maart 2020 ontleend aan <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/brochures/2017/11/13/brochure-ruimte-in-regels>
- Mobach, A. (2019). *Stotteren en lezen op de basisschool*. Stotterfonds. Op 19 april 2020 ontleend aan <https://www.stotteren.nl/professionals/basisonderwijs/580-stotteren-en-lezen-op-de-basischool.html>
- Murphy, W. P., Yaruss, J. S., & Quesal, R. W. (2007). Enhancing treatment for school-age children who stutter: I. Reducing negative reactions through desensitization and cognitive restructuring. *Journal of fluency disorders*, 32(2), 121-138.
- Nederlandse Federatie Stotteren. *Stotteren en Lezen. Informatie voor leerkrachten*. Op 27 februari 2020 ontleend aan [https://www.stotteren.nl/images/webshop/NFS\\_Folder\\_Lezen.pdf](https://www.stotteren.nl/images/webshop/NFS_Folder_Lezen.pdf)

- Neijenhuis, K., Broek, van den E. (2010). *Handleiding Praktijkgericht Onderzoek en CGI 4.3-4.4*. Hogeschool Rotterdam, opleiding logopedie.
- Pertijs, M.A.J., Oonk, L.C., Beer, de J.J.A., Bunschoten, E.M., Bast, E.J.E.G., Ormondt, van J., Rosenbrand, C.J.G.M., Bezemer, M., Wijngaarden, van L.J., Kalter, E.J., Veenendaal, van H. (2014). Evidence-based Richtlijn Stotteren bij kinderen, adolescenten en volwassenen. Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie, Woerden.
- Reilly S, Onslow M, Packman A, Cini E, Conway L, Ukoumunne OC, et al. (2013). Natural history of stuttering to 4 years of age: a prospective community-based study. *Pediatrics*, 132(3), 460-467.
- Schumm, J.S. & Baldwin, R.S. (1989). Cue system usage in oral and silent reading. *Journal of Reading Behavior*, 21, 141-154.
- Scott, K. S., Ramos-Heinrichs, L., Carlo, E. J., Garzon, S., & Paul, D. (2015). Timed oral reading tests may not reflect true reading abilities in school-age children who stutter. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 193, 234-238.
- Scott, K.S. (2010). Stuttering and Reading Fluency: Information for Teachers. [Brochure]. New York: National Stuttering Association.
- Smeijster, H., Heerkens, Y., Beurskens, S., Gastel, W. van, Mintjes, J., Finnema, E., & Baars, E. (2011). *Kenmerken, randvoorwaarden en criteria van praktijkgericht zorgonderzoek*. Den Haag: HBO-raad/ZonMw
- Sonneville, de C. (2015). The impact and treatment of developmental stuttering. Op 30 april 2020 ontleend aan <https://repub.eur.nl/pub/78589/Proefschrift-CdeS.pdf>
- Staatcourant (2019). *Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden*. Op 19 april 2020 ontleend aan <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2019-39111.html>
- StotterFonds (2019). *Algemene informatie stotteren*. Op 7 mei 2020 ontleend aan <https://www.stotteren.nl/algemene-informatie-stotteren.html#waar-begint-het>
- Til, van A., Kamphuis, F., Keuning, J., Vloedgraven, J. & Wijs, de A. (2018). *Wetenschappelijke verantwoording LVS-toetsen DMT*. Op 17-02-2020 ontleend aan [https://www.cito.nl/-/media/files/kennisbank/cito-bv/106-cito\\_lvs-dmt\\_gr-3-tm-halverwege-gr-8\\_wet-verantwoording.PDF?la=nl-NL](https://www.cito.nl/-/media/files/kennisbank/cito-bv/106-cito_lvs-dmt_gr-3-tm-halverwege-gr-8_wet-verantwoording.PDF?la=nl-NL)
- Verhoef, J., Kuiper, C., Neijenhuis, K., Dekker-Van Doorn, C. & Rosendal, H. (2019). *Zorgbasics 'Praktijkgericht onderzoek'*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Yairi E, Ambrose N. (2013). Epidemiology of stuttering: 21st century advances. *J Fluency Disord*, 38(2), 66-87.

## Bijlagen

### Bijlage 1: Informatiebrief leerkrachten

Geachte leerkracht,

Ik ben Laura Suijker, vierdejaars student Logopedie aan de Hogeschool Rotterdam. In het kader van mijn afstudeeronderzoek zou ik graag uw medewerking vragen.

In samenwerking met Stottercentrum Rotterdam, doe ik onderzoek naar de ervaringen die leerkrachten van het basisonderwijs hebben met de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren.

#### **Waarom is dit onderzoek belangrijk?**

De Drie-Minuten-Toets (DMT) is een onderdeel van het Cito Leerling Volg Systeem primair en speciaal onderwijs. Leessnelheidsscores die behaald worden op een hardop-leestoets zoals de DMT, kunnen een indicatie zijn voor het leestempo tijdens het stil lezen. Helaas is dit niet altijd het geval bij een kind dat stottert. Kinderen die stotteren kunnen problemen ondervinden bij tijdbepaalde toetsen door de aanwezigheid van blokkades, herhalingen en verlengingen. Het vertragende effect op het spreektempo door het stotteren kan ervoor zorgen dat de uitkomsten van de DMT geen representatief beeld geven van het leesniveau van het kind. Door het in kaart brengen van uw ervaringen, wensen en behoeften met de DMT bij kinderen die stotteren, kan duidelijk worden gemaakt of en op welke gebieden informatievoorziening nodig blijkt te zijn. Dit kan mogelijk een bijdrage leveren aan de betrouwbaarheid van de toets en daarmee aan de ontwikkeling van het kind.

#### **Privacy**

De gegevens die voor dit onderzoek worden verzameld, worden strikt vertrouwelijk behandeld. Alle gegevens worden geanonimiseerd en enkel voor dit onderzoeksdoel gebruikt, zoals beschreven in de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Als u de toestemmingsverklaring ondertekent, geeft u toestemming voor het verzamelen, bewaren en inzien van de onderzoeks- en persoonsgegevens. Het gesprek met u zal worden opgenomen, om de gespreksgegevens nadien goed te kunnen verwerken. De audio-opname zal hierna worden verwijderd. Het uitgeschreven interview zal gedurende 5 jaar worden bewaard in de beveiligde data-opslagruimte van Hogeschool Rotterdam en is alleen toegankelijk voor de hoofdonderzoeker en de docentbegeleider Monique Oudes.

#### **Deelname aan het onderzoek**

Om deel te nemen aan het onderzoek is alleen vereist dat u binnen de afgelopen vijf jaar ervaring heeft opgedaan met de DMT bij een kind dat stottert. Het onderzoeksinterview duurt ongeveer 30 minuten.

Mocht u geïnteresseerd zijn in de resultaten van het onderzoek, dan zal ik deze graag naderhand met u delen.

Alvast bedankt voor uw tijd en medewerking!

Met vriendelijke groet,

Laura Suijker, vierdejaars student Logopedie, Hogeschool Rotterdam

## Bijlage 2: Informed Consent

### Toestemmingsformulier

Geachte leerkracht,

Hierbij bevestigt de deelnemer ..... (naam) dat:

- Hij/zij vrijwillig deelneemt aan het interview naar de ervaringen, wensen en behoeften van leerkrachten van het basisonderwijs wat betreft de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren.
- Hij/zij voldoende werd ingelicht over het onderzoek (nl. doel, opzet,...) zodat hij/zij op gegronde wijze kon beslissen tot deelname.
- Hij/zij weet dat er geen vergoeding is voor deelname aan het onderzoek.
- Hij/zij toestemming verleent om een audio-opname te maken van het interview.
- Hij/zij toestemming verleent om de interviewgegevens te gebruiken in het kader van het onderzoek.
- Hij/zij eveneens het recht heeft op inzage en correctie van bovengenoemde informatie.

Hierbij verklaart de onderzoeker, Laura Suijker, dat:

- Zij de deelnemer vrijwillige deelname verzekert aan het interview in het kader van het kwalitatief onderzoek. Dit betekent dat de deelnemer zonder opgave van reden en ten allen tijden zijn/haar deelname aan het onderzoek kan stopzetten.
- Zij het opgenomen materiaal (gegevens uit het interview) zal weergeven zoals werd gepresenteerd en geen data verzint, relevante data weglaat of onderzoeksresultaten vervalst.
- Zij de deelnemer en zijn/haar gegevens zal behandelen met respect.
- Zij de gegeven informatie enkel zal gebruiken in het kader van het onderzoek en met respect voor de privacy. Dit impliceert dat zij de informatie zal anonimiseren en enkel en alleen zal gebruiken voor het vooropgestelde onderzoeksdoel.
- Zij de audio-opname zal wissen na het verwerken ervan tot een transcript (uitgeschreven interview). Het transcript en de analyse zullen gedurende 5 jaar worden bewaard in de beveiligde data-opslagruimte van Hogeschool Rotterdam en zijn alleen toegankelijk voor de hoofdonderzoeker (ondergetekende) en de docentbegeleider Monique Oudes.

Ik wil u alvast hartelijk danken voor het deelnemen aan dit onderzoek.

Gelezen en goedgekeurd,  
De onderzoeker  
Naam: Laura Suijker

Datum:  
Handtekening

Gelezen en goedgekeurd,  
De deelnemer  
Naam:

Datum:  
Handtekening

### Bijlage 3: Interview protocol

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Kennismaking</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <i>Stel de geïnterviewde op zijn/haar gemak.</i><br>Wat fijn dat u mee wilt doen aan mijn onderzoek. Ik zal mij even voorstellen. Mijn naam is Laura Suijker en ik ben vierdejaars logopediestudent aan de Hogeschool Rotterdam.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>Introductie</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <i>Leg het doel van het onderzoek uit.</i><br>Het doel van dit onderzoek is het dat ik inzicht krijg in uw ervaringen met de Drie-Minuten-Toets bij kinderen die stotteren. Daarnaast ben ik benieuwd naar uw wensen en behoeften met betrekking tot de Drie-Minuten-Toets in relatie tot stotteren.<br><br>Door toestemming te geven voor het afnemen van dit interview levert u een bijdrage aan het deels of geheel beantwoorden van de onderstaande onderzoeksvraag.<br><br>Toestemming: Ik heb een formulier opgesteld waarin uw rechten m.b.t. het deelnemen aan het onderzoek staan. Ook staat hierin vermeld wat ik met de gegevens van dit interview zal doen. Aangezien u het formulier niet fysiek kan ondertekenen zal ik het formulier voorlezen en nadat ik het heb voorgelezen kunt u met AKKOORD of JA toestemming geven. Vervolgens zullen we starten met het interview.<br><br>Heeft u nog vragen?<br>Dit interview duurt ongeveer 30 minuten<br><u>Audio opname aanzetten</u> |
| <b>Openingsvragen</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <ul style="list-style-type: none"><li>- Welke opleiding heeft u gevolgd?</li><li>- Aan welke onderwijsinstelling heeft u deze opleiding gevolgd?</li><li>- Hoeveel jaar werkervaring heeft u?</li><li>- Aan welke groep geeft u les?</li><li>- Heeft u de ervaring met de DMT bij een kind dat stottert?</li><li>- Wanneer was deze ervaring?</li><li>- Heeft u informatie gehad over stotteren tijdens de opleiding Pabo?<br/>Welke informatie? Had u hier (meer) informatie over willen krijgen?</li></ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Ervaringen bevragen</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| Hoe verloopt het afnemen van de DMT in het algemeen? <ul style="list-style-type: none"><li>➤ Wat vindt u hier makkelijk/moeilijk aan?</li></ul><br>Merkt u (grote) verschillen tussen kinderen bij de afname van de DMT? <ul style="list-style-type: none"><li>➤ Hoe komt dat volgens u?</li><li>➤ Merkt u verschil in leeftijd? Onderbouw-middenbouw-bovenbouw?</li></ul><br>Wat valt u op bij de afname van de DMT bij kinderen die niet-vloeiend spreken? <ul style="list-style-type: none"><li>➤ Wat gebeurt er dan?</li><li>➤ Hoe reageert het kind?</li><li>➤ Hoe reageert u?</li><li>➤ Merkt u verschil in leeftijd? (Onderbouw-middenbouw-bovenbouw?)</li><li>➤ Wat zou u hier anders aan willen?</li></ul>                                                                                                                                                                                                                                                                              |

In welke mate valt u iets op aan verschil in resultaat tussen de DMT en de overige Cito-scores?

Wat doet u als een kind dat stottert het niveau passend bij zijn/haar leeftijd van de leesvaardigheidstoets niet haalt?

- Schakelt u de hulp in van de intern begeleider/behandelend logopedist/stottertherapeut/schoollogopedist?
- Aan welke oorzaak denkt u dan?
- In welke mate speelt spanning/faalangst een rol, denkt u?
- In welke groepen/op welke momenten speelt dit?

Ik heb mijzelf verdiept in de vraag waarom de DMT nog wordt afgenomen en ik las dat dit te maken had met de onderwijsinspectie. Dat de onderwijsinspectie de DMT controleert. Hoe neemt de onderwijsinspectie deze (te lage/geen) score op de Drie-Minuten-Toets mee in de algemene schoolresultaten?

Heeft u/de school alternatieve leestoetsen?

- Heeft u die wel eens gebruikt?
- Waarom wel/niet?

(Waar) haalt u hierover informatie vandaan?

- Welke informatie is dat?
- Denkt u voldoende informatie te hebben over hoe om te gaan met de DMT bij een kind dat stottert?

#### Wensen en behoeften uitvragen

- Heeft u, naar aanleiding van dit gesprek, behoefte aan informatie over 'hoe om te gaan met de problemen die kinderen die stotteren tegen zouden kunnen komen bij de DMT? Uitleg over de oorzaak?
  - Van wie zou u die informatie willen hebben? (IB'er/ behandelend logopedist/stottertherapeut/vorige leerkracht/Pabo?)
- Welke mogelijkheden ziet u voor ondersteuning hierin van de logopedist(-stottertherapeut)?
- Daarnaast zou ik graag willen weten of u op dit moment behoefte heeft aan contact/overleg over het lezen van het stotterende kind bij u in de klas?

#### Afronding

Controleren of alle onderwerpen aan de orde zijn geweest.

Samenvatten van het interview.

Vragen:

- Wilt u nog iets vertellen wat nog niet aan de orde is geweest?
- Hoe vond u het gesprek?
- Heeft u nog vragen?
- Wilt u op de hoogte worden gehouden van de resultaten van het onderzoek?  
Zo ja, mag ik uw email opschrijven?
- Ik wil u hartelijk danken voor uw medewerking, ik vond het een ..... gesprek.

Audio- opname uitzetten